

ОСНОВИ ЗІСТАВНОГО МОВОЗНАВСТВА

Порівняльно-історичне мовознавство

Лінгвістична типологія

Контрастивна лінгвістика

ПЛАН ЛЕКЦІЇ

- Поняття лінгвометодології: наукова парадигма, епістема.
- Історія лінгвістичної науки як зміна парадигм.
- Предмет і метод зіставної лінгвістики: порівняльно-історична, типологічна й контрастивна парадигми.
- Історія виникнення й розвитку зіставного мовознавства.
- Порівняльно-історичне мовознавство або генетичне мовознавство: предмет і метод.

Методологія наукового пізнання

- *методологія* – вчення про способи пізнання й осмислення дійсності, формування внутрішнього світу людини, а також про дослідницькі настанови, принципи та процедури аналізу об'єктів різних наук;
- *лінгвометодологія* спрямована на розкриття природи мови у співвідношенні з мисленням її носіїв, соціумом, культурою, комунікацією, процесами пізнання світу, а також на формування процедурного апарату, засад і способів аналізу мови.

Ключові поняття: *парадигма, епістема*

- Наукова парадигма (грец. *parádeigma* «приклад, зразок»):
- поняття античної і середньовічної філософії, що характеризує сферу вічних ідей як прототип, зразок, відповідно до якого бог-деміург створює світ суцього;
- у сучасній філософії науки – система теоретичних у сучасній філософії науки – система теоретичних, методологічних у сучасній філософії науки – система теоретичних, методологічних і аксіологічних (= ціннісних) установок, які взяті за зразок розв'язування наукових задач і які поділяють усі члени наукового співтовариства;
- парадигма як клас об'єктів, які мають подібні властивості (Ф. де Соссюр);
- панівна система поглядів на мову.

Концепція Томаса Куна

- «Структура наукових революцій» (1962).
- Два основних аспекти парадигми:
- епістемічний (=пізнавальний) й соціальний.
- В епістемічному плані парадигма – це сукупність фундаментальних знань, цінностей, переконань і технічних прийомів, що виступають як зразок наукової діяльності. У соціальному – парадигма характеризується через її конкретне наукове співтовариство, цілісність і границі якого вона визначає.

Історія лінгвістики як зміна парадигм

- допарадигмальна доба науки;
- наукові революції:
- генеративна (наприкінці 50-х рр. ХХ ст.);
- когнітивна (останні десятиліття ХХ ст.)

Допарадигмальна доба розвитку лінгвістики

- Мовознавство в античному світі
- Філологія як мистецтво інтепретації текстів
- Порівняльно-історичне мовознавство
- У. Джонс, відкриття санскриту, його висновки

Висновки У. Джонса

- подібність не тільки у коренях, але й у формах граматики не можуть бути випадковими;
- це є спорідненість мов, які походять від спільного джерела;
- це джерело можливо більше не існує;
- окрім санскрита, грецької і латинської мов, до цієї сім'ї також належать германські, кельтські й іранські мови.

Франц Бопп

- «Про систему відмінювання у санскриті»
- « Отже, заслуга Боппа не в тому, що він відкрив існування спорідненості між санскритом і деякими мовами Європи та Азії, а в тому, що він зрозумів можливість створення окремої науки, предметом якої можуть стати відношення між спорідненими мовами. Аналіз однієї мови через іншу – ось, що нове було у Боппа (Ф. де Соссюр).

Новітній період в історії лінгвістики

- Ф. де Соссюр “Курс загальної лінгвістики (1915)
- Ф. де Соссюр: «треба від початку стати на ґрунт мови і вважати її за підставу (norme) для всіх інших проявів мовної діяльності».

Компаративістика (генетичне, порівняльно-історичне мовознавство)

- Порівняння як основний інструмент дослідження
- Методика сучасної компаративістики або порівняльно-історичний метод являє собою ***сукупність методів і конкретних прийомів*** вивчення історії споріднених мов, які генетично походять від єдиної прамови або мови-основи.

Методика сучасної компаративістики

- генетичне ототожнення фактів (напр. англ. stool – лит. stālas укр. стіл; ісл. hrósa «слава»; укр., рос. краса та ін.);
- реконструкція праформ;
- хронологізація і
- локалізація мовних явищ;
- генетичне згрупування мов.

Методика порівняльно-історичних досліджень у ХХ ст.

1. Спорідненість мов впливає з того, що такі мови походять від однієї мови-основи (або групової прамови), шляхом її членування через розпад колективу-носія.
2. Мова-основа – не «сукупність ... відповідностей» (А. Мейє), а реальна мова, яка історично існувала, яку, неможливо відтворити повністю, але основні дані її фонетики, граматики й лексики реконструювати можна.
3. Що і як можна порівнювати при порівняльно-історичному дослідженню мов?
 - слід брати ті слова порівнюваних мов, які історично можуть належати до «мови-основи».

- укр. мати, санскр. *mātár*, лит. *motė*, лат. *māter*, грец. *mátēr*, фран. *mère*, англ. *mother*;
- укр. сестра, санскр. *svásar*, лит. *seser*, лат. *soror-*, франц. *sœur*, англ. *sister*;
- укр. сто, санскр. *ṣatám*, лит. *šimtas*, лат. *centum*, грец. *hekatón*, франц. *cent*, англ. *hundred*;
- укр. вовк, санскр. *vrkaḥ*, лит. *vilkas*, лат. *lupus*, грец. *lykos*, франц. *loup*, англ. *wulf*.

4) Одного тільки збігу коренів для ствердження спорідненості мов недостатньо; необхідним є збіг граматичного оформлення. Пор.:

укр. бер-уть, санскр. bharan-**anti**, грец. pher-**onti**, лат. fer-**unt**, гот. bair-**and**

5) Важливу роль грає звукове оформлення порівнюваних форм. Без порівняльної фонетики не може бути порівняльно-історичного мовознавства (*брат – frater, боб – faba, беруть – ferunt*).

б) значення зіставляваних слів необов'язково мають бути тотожними;

- Пор. слов. *город, град, gród* «населений пункт певного типу» <*gord «обгороджене місце»; *берег, брѹјег, brzeg, břeh* «берег», а також нім. *Garten i Berg* «сад» і «гора» відповідно.

7) При встановленні звукових відповідностей необхідно враховувати історичні звукові зміни, які в силу внутрішніх законів розвитку кожної мови відбуваються в ній у вигляді «фонетичних законів».

Пор. лат. *oc̄tō*, грец. *oktō*, двн.-іпл. *ocht*, гот. *ahtau*, двн.-в.-нім. *ahto*
лат. *hortus*, грец. *chortos*, двн.-іпл. *gort*, гот. *gards*, двн.-в.-нім. *gart*

Реконструкція праформи при порівняльно-історичному аналізі мов

- а) зіставляти і кореневі, і афіксальні елементи слів;
- б) зіставляти дані писемних пам'яток мертвих мов з даними живих мов і діалектів;
- в) здійснювати порівняння за принципом «кіл, що розсуваються», тобто від зіставлення близько споріднених груп і сімей (українську з російською і білоруською; східнослов'янські – з іншими групами слов'янських, слов'янські з балтійськими, балто-слов'янські – з іншими індоєвропейськими);
- г) при порівняльно-історичному вивченні мов слід виокремлювати запозичення.